

THEODOR PALEOLOGU

Cine mai oprește
Apocalipsa?

TREI

FilosoFii
A G O R A

*Fiului meu, Mihai, care a crescut
în timp ce lucram la teza mea
de doctorat și m-a îndemnat recent
să scriu această nouă carte*

Cuprins

Uvertură	9
Katehonul	31
Pornind de la Trump	57
Putin și katehonul atomic	93
Europa între Trump și Putin	121
Încheiere	149

Nota editorului: grafia textului cu **î** în loc de **â** și *sînt* în loc de *sunt* reprezintă alegerea autorului.

Uvertură

Atentatele din 11 septembrie 2001 au avut loc în timp ce parcurgeam agale drumul dintre casa pe care o ocupam cu familia în North Hill Street din South Bend și campusul Universității Notre Dame. Aveam biroul meu de postdoctoral fellow la Erasmus Institute, dar puteam ajunge la orice oră și prevăzusem să trec mai întâi pe la bibliotecă. Mă pregăteam mental pentru marele eveniment prevăzut pentru data de 28 septembrie: susținerea, la Paris, a tezei de doctorat în filosofie politică, la care lucrasem în ultimii ani sub îndrumarea profesorilor Pierre Manent și Henning Ottmann. Cărțile de care aveam nevoie se aflau la etajul 7 al imensei Theodore Hesburgh Library, numită astfel în onoarea celui care fusese timp de 35 de ani președintele universității și care avea în continuare un birou la ultimul etaj al clădirii — mai exact la etajul 11. Când să intru în lift, am dat de însuși părintele Hesburgh, un venerabil bătrîn, în vîrstă de 84 de ani. Părea foarte

tulburat și cam incoerent. Tot spunea că se întâmplase ceva „terrible“ și că nu e bine „what happens in the Middle East“. Pînă să ajung la etajul 7 am făcut conversație cum m-a dus capul, repetînd și eu: „It’s terrible, it’s terrible“. O fi rămas omul cu impresia că „feciorul e un stupid“. Eu, oricum, nu pricepusem nimic. Mi-am văzut în continuare de treaba pe care o aveam la bibliotecă. Cînd am ajuns însă la birou, toată lumea de la institut era în stare de șoc. N-am mai văzut niciodată asemenea amestec de emoții întipărit pe chipurile unor oameni: stupoare, nedumerire, oroare, disperare, suferință, umilință, furie. Am plecat cu toții de la birou și am mers acasă la unul dintre colegi, să ne uităm tot restul zilei la televizor.

A doua zi dimineață m-am trezit într-o țară transfigurată. E greu de descris în cuvinte ce simțeam la tot pasul. Aveam impresia că întreaga Americă duduie și că se descătușase o colosală energie colectivă. Eram martorul unui nou „Great Awakening“ patriotic și religios. Peste tot vedeam steaguri, bannere, abțibilduri și panouri cu mesaje cît se poate de elocvente: „The Power of Pride“, „God Save America“, „In God We Trust“. Discursul rostit de George W. Bush în National Cathedral din Washington pe 14 septembrie a fost predica memorabilă a marelui preot al religiei civile americane. Popularitatea președintelui a explodat, cu un nivel de aprobare depășind 90%. Această imensă fervoare a avut însă și părțile ei urîte și destul

de ridicole: profesoara nevestei mele de la Indiana University a sunat la FBI să anunțe că avea o studentă de origine libaneză — deci evident „suspectă“. Controalele la aeroporturi au devenit absurde, iar cine avea „față de arab“ putea întâmpina tot felul de suspiciuni din partea celorlalți pasageri. Eu însumi a trebuit să plec la Paris pentru susținerea tezei și era cât pe-acum să mi se confiște o iconiță veche din metal, pe care o aveam din familie.

Ajuns în Franța, m-am dus să discut nu știu ce chestiune administrativă cu Pierre Rosanvallon, directorul Centrului Raymond Aron de la École des Hautes Études en Sciences Sociales, unde îmi făcusem doctoratul. „Monsieur Paléologue“, mi-a spus el cu umor, „ar trebui să scriem cu litere de aur numele dumneavoastră la intrarea în centru. Când ați început teza, consideram cu toții că v-ați ales o temă marginală și cam excentrică: teologia politică, eshatologia, katehonul, Carl Schmitt. Acum însă se dovedește că este cea mai actuală dintre toate tezele redactate în centrul nostru în ultima vreme.“ „Și un ceas stricat“, am răspuns eu, „arată ora exactă de două ori pe zi.“ Așa se întâmplă când te ocupi de teme perene. Iar de când Rusia a invadat Ucraina, toată componenta rusească a lucrării mele de doctorat este din nou cum nu se poate mai actuală: antagonismul dintre Rusia și Europa, slavofilia și panslavismul, metamorfozele ideii de A Treia Romă, moștenirea marilor gânditori și scriitori ruși. Titlul

tezei mele se referea direct la Dostoievski: *Le Grand-Inquisiteur — katékhon ou Antéchrist?* Iar atunci cînd am publicat-o la Editions du Cerf, am optat pentru un titlu mai glumeț — *Sous l'œil du Grand-Inquisiteur* —, care trimite în mod evident la faimoasa expresie „sous l'œil de Moscou“. Iar dacă ochiul Moscovei s-a făcut simțit în toate cotloanele planetei, ce să mai zicem de bieteke țări române, pe care Providența le-a plasat chiar sub nasul țarilor, din toate timpurile și de toate culorile?

Recent, Lucian Popescu, filosoful din spatele siteului contributors.ro, a descoperit o carte care i-a atras atenția: *Trumpism, Carl Schmitt, and the Threat of Anti-Liberalism in the United States*, de Roberta A. Adams. Știind că mi-am făcut doctoratul despre Schmitt, m-a invitat să purtăm o discuție pe acest subiect, care poate fi văzută pe YouTube. Nu mi-a fost greu să alcătuiesc rapid o listă consistentă de teme care justifică această abordare. Evident, într-un interviu de trei sferturi de oră nu le-am putut aprofunda pe toate. O voi face, așadar, în această carte. Îmi propun astfel să ofer cititorilor interesați o variantă actualizată a cercetărilor mele de-acum douăzeci și cinci de ani — *sous les regards croisés de l'œil de Trump et de l'œil de Poutine*. Or, atît Trump, cît și Putin sînt prezentați de susținătorii lor cei mai fervenți drept katehoni, adică persoane care întîrzie venirea Anticristului. Vom vedea cum au luat naștere asemenea idei năstrușnice în America și Rusia.

Dar pînă atunci să ne reamintim că orice idee se poate manifesta ca o farsă pe malurile Dîmboviței. În data de 6 noiembrie 2024, Mihail Neamțu difuza pe pagina lui de Facebook un gînd al comilitonului său, Gigi Becali: „Prin alegerea lui Donald Trump, bunul Dumnezeu amîină Apocalipsa“. Evident, era și puțin marketing, pentru că în imaginea care acompania mesajul Becali ținea în mîină *Fenomenul Trump*, cartea scrisă de Neamțu, iar acesta făcea semnul „thumb up“, arătînd astfel că înțeleptul și piosul său protector surprinsese esența fenomenului Trump: președintele american este katehonul zilelor noastre. După cum Monsieur Jourdain făcea proză fără să știe, Becali a continuat fără să știe firul gîndurilor lui Carl Schmitt asupra misterului istoriei. Este limpede, așadar, că Schmitt a devenit mai actual ca niciodată.

Dar cine este Carl Schmitt? Cum de am ajuns să mă ocup de opera lui? Și de ce îl consider atît de actual? În România, Schmitt n-a fost tradus aproape deloc, dar s-a auzit cît de cît de el, chiar dacă destul de superficial și inexact. Tatăl meu îl cunoscuse bine pe Mihail Fărcășanu, liderul tineretului liberal de după război, care-și făcuse teza de doctorat despre monarhia socială sub îndrumarea lui Schmitt la Universitatea din Berlin*. În sine, este foarte interesantă această filiație intelectuală, pentru că nu era vorba de un tînăr

* *Monarhia socială*, Fundația pentru Literatură și Artă „Regele Carol II“, 1940.

simpatizant al extremei drepte, ci de o viitoare figură marcantă a liberalismului românesc postbelic, care a avut șansa să plece la țanc în exil, unde a fost timp de decenii o voce dintre cele mai respectate. Prin el, cred, se familiarizase tata cu cîteva teme centrale ale gândirii schmittiene: distincția dintre prieten și dușman drept criteriu al politicului, criza parlamentarismului, tensiunea dintre liberalism și democrație, teologia politică a gânditorilor contrarevoluționari. Juan Donoso Cortés era, de pildă, o figură des invocată printre tinerii intelectuali din jurul lui Fărcășanu — oameni precum Dan Amedeo Lăzărescu și Paul Dimitriu. Or, Schmitt e cel care a popularizat în secolul XX opera gânditorului spaniol, în special faimosul *Eseu despre catolicism, liberalism și socialism* și fabulosul *Discurs despre dictatură*.

Teza despre distincția dintre prieten și dușman m-a frapat din capul locului, pentru că m-a ajutat să înțeleg un lucru care mă preocupase foarte mult în adolescență: de ce au fost democrațiile liberale atît de neputincioase în fața comunismului? Evident, această întrebare era intens dezbătută în cercul de prieteni ai tatălui meu, care aveau cu toții o imensă admirație pentru Soljenițin, papa Ioan Paul al II-lea și Ronald Reagan. Primul vorbise în discursul său de la Harvard despre declinul curajului în Occident, al doilea își începuse pontificatul cu splendida injoncțiune „Nu vă fie frică!“, al treilea desemnase clar inamicul sovietic ca fiind „Imperiul Răului“. Cînd a murit Steinhardt, în

martie 1989, am moștenit de la el primele două volume din *Roata roșie* de Soljenițin: *August 1914* și *Noiembrie 1916*. Când m-am apucat să le citesc, am înțeles că principala slăbiciune a liberalismului rusesc provine dintr-un reflex dobândit din opoziția față de autoritarismul țarist și care poate fi rezumat prin formula „*pas d'ennemi à gauche*“. Asta îi făcuse pe liberalii ruși incapabili să identifice adevăratul dușman. Oricum, mi se pare o banalitate că în politică eroarea cea mai gravă constă în a nu-ți da seama cine ți-e prieten și cine ți-e dușman. O spune, cât se poate de clar, și Pericle, în discursul despre inevitabilitatea conflictului cu Sparta, din 431 î.e.n. Voi explica mai târziu în ce constă originalitatea tezei lui Schmitt, atît de des invocată și tot atît de des prost înțeleasă.

Aș vrea însă să evoc mai întîi primul meu contact cu o carte de Carl Schmitt. A fost un eșec. Ajuns la Paris, tata a reluat legătura cu Paul Dimitriu, prietenul lui din tinerețe, care nu avea o reputație prea bună printre stîlpii exilului românesc. I-am fost simpatic, așa că a vrut să contribuie la formarea mea intelectuală și mi-a împrumutat două cărți de filosofie politică: *Revolta maselor* de Ortega y Gasset, pe care am adorat-o, și *Teologia politică* de Schmitt, din care nu am înțeles nimic. Mai exact, m-am poticnit la prima frază: „Suveran este cel ce decide asupra situației de excepție“. Unele cărți nu trebuie citite de la cap la coadă. Fraza-cheie se află abia la începutul celui de-al treilea